

Mänskliga rättigheter i kris

Flyktingmottagandet i Europa är en politisk kris. Att vi blev tagna på sängen är inte sant, säger Morten Kjaerum på Raoul Wallenberg Institutet. FN varnade men möttes av tystnad.

Text & bild: Anna Fredriksson | [Prenumerera](#) | Artikel i SocialPolitik nr 4 2016

Stockholm är helt inbäddat i bomullsmjuk snö som fallit under natten, det ymnigaste snöfallet sedan 1905. Även på andra sätt är det en historisk dag, det har precis blivit klart att Donald Trump blir USA:s nästa president.

Morten Kjaerum är inte förvånad över valresultatet, om än sorgsen och oroad. Han är chef för Raoul Wallenberg Institutet och arbetar varje dag med mänskliga rättigheter.

– Redan under kampanjen har Trump förflyttat gränserna för vad man kan säga om kvinnor och om minoriteter. Han har öppnat slussarna. Vi rör oss åt extremerna och valresultatet stärker deras plattform i världen. Humanitetens kärna nöts ner.

Samma trender som ligger bakom Trumps seger finns sedan ett bra tag i Europa. Tilliten till institutionerna som skapat stabilitet har minskat. Människor har mindre förtroende för FN, EU och för internationella konventioner och överenskommelser.

Som en konsekvens fick vi brexit, ett Storbritannien som röstade för att lämna EU. En anledning, anser Morten Kjaerum, är att unionen kommit för långt från folket. Men efter brexit har debatten blivit mer nyanserad tycker han. Nu önskar han att kunskapen om vad EU konkret ger var och en av oss ska öka.

– Vi har 40 EU-organ. Vilka känner gemene man till? Färre än 10 procent. Nyheter från EU måste in i tidningarnas flöde på ett naturligt sätt. Inte ens domare och advokater i alla länder kan EU-lagstiftningen. EU:s Charter om grundläggande rättigheter används väldigt sällan trots att det är det mest moderna människorättsinstrumentet.

På flyktingområdet har det bristande samarbetet mellan medlemsländerna lett till det som ibland kallas en flyktingkris.

– I Sverige 2015 blev flyktingströmmarna en fråga om antal. Bara tre länder i EU, Sverige, Tyskland och Österrike, tog humanitärt ansvar. Gör vi så får vi ett politiskt problem och det är det vi ser nu, säger Morten Kjaerum.

Det som hände 2014 och 2015, kunde vi gjort så mycket mer för att undvika anser han. Vi kunde gett mer stöd till Turkiet, Libanon och Jordanien.

– När folk säger att vi blev tagna på sängen så är det inte sant. UNHCR, FN:s flyktingorgan, och World Food Program, bad på många möten om ökat stöd för att klara situationen i närområdena. Men de möttes av tystnad och stängda dörrar. Det var hemska möten, jag var med på några av dem. Europas länder kunde ha förhindrat den kaotiska situationen, det hade varit till fördel för flyktingarna som inte behövt ge sig iväg på livsfarliga resor. Och för länderna, som kunde förberett mottagandet mycket bättre. Staterna hade ett val och man valde att satsa på att krisen i Syrien skulle lösas så att flyktingarna kunde vända hem.

Flyktingarna svalt och deras barn hade inte gått i skola på flera år, därför beslöt många att fortsätta vidare i Europa på livsfarliga sätt.

– Vi skulle ha kunnat hjälpa till med förflyttning genom UNHCR. Europa skulle kunna ta emot 500 000 flyktingar om vi samarbetat. Istället för att söka nationella lösningar måste vi bygga starkare system och skapa tillit till att situationen är under kontroll. Inte bekräfta en bild av kaos.

Grekland och Italien har tagit ett stort ansvar.

– Sedan har de stora problem i handling. De kan göra mer för att skydda flyktingarna, hur de lever, det är verkligt kritiskt.

De som far mest illa av flyktingskapet är barnen. Fler än 700 000 barn har inte gått i skola på flera år. Inte i

närområdet och inte i Europa.

- Deras rätt till grundläggande utbildning kränks varje dag. Och deras möjligheter att skapa sig en framtid försämras allt eftersom tiden går.

30 procent av dem som dör på flykt över Medelhavet är barn – 5 procent är under 2 år. Det är också ett stort problem med de ensamkommande barnen och ungdomarna på flykt i Europa som inte får någon som ser till deras bästa.

- De lever i limbo och många försvinner ur systemet och från radarn. Vi vet inte vart de tar vägen. Några till familj och vänner, men andra hamnar i prostitution, trafficking och organdonation. Vi måste ha bättre kontroll på dem som kommer ensamma. Det här är heller inte nytt, men vi vet fortfarande mycket lite om gruppen och behöver göra mer. Det handlar om deras rätt till en framtid.

Resultatet av det amerikanska valet kommer att förändra Raoul Wallenberg Institutets arbete. Institutet har kontor i 7 länder och samarbetar i totalt 60 länder med regeringar, nationella människorättsorganisationer och universitet.

- I ljuset av att den omfattande förändringen med många länder som blivit mer totalitära och populistiska med ökad nationalism och ett krympande utrymme för civilsamhället har vi också tänkt om vår roll. Vi har en lika stor förändring i det allmänna medvetandet nu som när muren föll 1989. Valresultatet i USA kan komma att stå som en symbol för de nya tiderna.

Donald Trumps valkampanj byggde i mycket på hat som vi också hittar i Europa och som särskilt riktar sig mot invandrare, hbtq-personer och personer med funktionshinder.

- Och inte minst mot kvinnor. Att splittra samhället så, det vet vi från historien att det bara leder till marginalisering av svaga grupper och till konflikt. Därför är förbud mot diskriminering en av de mest grundläggande mänskliga rättigheterna.

Den ekonomiska globaliseringen frestar på de mänskliga rättigheterna.

– Jag har sett hur det växer fram en djup frustration hos de ekonomiskt marginaliserade i väst, de tycker att det är de som betalar priset. Men det är inte bara en fråga om ekonomi utan också om den generella osäkerheten som globaliseringen medför. Förändringarna i samhället sker så snabbt att det kan vara svårt för många att följa med och förstå vad som händer runt omkring dem.

Därför kan det vara tryggt att söka mod hos en stark person som kommer med tydliga lösningar, eller hos partier som lovar att ta samhället tillbaka till vad det en gång var. Vi måste förhålla oss till de verkliga rädslor och problem som existerar för de här grupperna och som kanske har förbisetts.

Morten Kjaerum berättar om en studie i Danmark som tydligt visade på ojämlikheten. På en gata i Alborg var det 12 års skillnad i medellivslängd från den ena änden till den andra. Och det var inte etniska minoriteter, det var danskar som bodde där.

– Det finns säkert liknande exempel i Sverige, det illustrerar att sociala och ekonomiska rättigheter kan garanteras alla på ett bättre sätt. Hur kan vi komma bort från ghetton och segregerade städer? Arbetet för mänskliga rättigheter nhar flyttat ut i kommunerna, ut i vardagsverkligheten.

Utöver de allmänna sociala och ekonomiska problemen är romerna en grupp som särskilt påkallar uppmärksamhet överallt i Europa i dag. Hur de behandlas, som migranter och i sina ursprungsländer. Morten Kjaerum har besökt områden där romer bor i Österuropa.

– Av alla områden jag sett i världen kan jag bara jämföra med Haiti. Och då är vädret mycket värre i Bulgarien, Rumänien och Ungern. Det är verkligen inte konstigt att de rör på sig. Vi måste se till att de får tillträde till sociala rättigheter, till utbildning, vatten, sanitet.

Efter murens fall och östblockets kollaps har romernas arbetsmarknad försvunnit och de blir mer och mer marginaliserade. Det finns medel avsatta i EU men de når inte till dem. När Frankrike kastade ut romer 2010 blev det stor

debatt. Mycket har hänt efter det anser Morten Kjaerum.

– Tidigare lämnade bara 10 procent av avsatta medel Bryssel, det finns inga rapporter om vad som hänt med pengarna. Det fanns bristande kapacitet att ta emot pengarna och bristande politisk vilja.

Som chef för EU:s byrå för grundläggande rättigheter startade Morten Kjaerum diskussioner för att väcka den politiska viljan att göra något i ursprungsländerna.

– Det gäller att skapa stolthet hos de ländernas beslutsfattare. Vi började med några projekt och de blev mer och mer engagerade. Vi måste också inse att det är komplext. Det är inte bara att fixa. Man får röra sig sakta.

Ha dialog, sitta ner och prata, låta det ta tid. Det är Morten Kjaerums metod. Även med dem som andra skulle säga är "the bad guys", och tycka inte alls är sådana man ska prata med.

– Både parter måste inse att här har vi ett problem. Nästa fråga blir hur vi kan lösa det.

Återigen tar Morten Kjaerum upp det han kallar ett stort paradigmskifte och att många jämför vår tid med 1930-talet.

– Men den stora skillnaden är att vi i dag har starka internationella organisationer som EU, FN och Europarådet. Vi har ett levande civilsamhälle och inte minst har vi en värdefull juridisk ram med de internationella människorättskonventionerna. Dem ska vi hålla fast vid och utveckla för de är i sista änden den bästa försäkringen för oss alla.

Under tiden vi pratat har sociala medier svämmat över av kommentarer till det amerikanska valresultatet. Många undrar vad de ska säga till sina barn om Trumps seger.

– Säg att politik spelar roll. Alla kan engagera sig, du också. Det är bra att fler engagerar sig.

Anna Fredriksson

Barnrättsdagarna i Örebro 25–26 april 2017.

Morten Kjaerum är en av huvudtalarna på Barnrättsdagarna 2017 som har tema Barnrättsperspektiv på migration, integration & inkludering.

Se hela programmet på barnrattsdagarna.se